

Tyrkiets grimme ælling

Mehmet Ümit Necef

Sonningprisen 2012 blev tildelt den tyrkiske forfatter Orhan Pamuk, der også fik Nobelprisen i 2006. Denne artikel diskuterer, hvorfor Pamuk er upopulær blandt de tyrkiske veluddannede på trods af – måske på grund af – hans popularitet i Vesten.

Den tyrkiske forfatter Orhan Pamuk er modtager af Sonningprisen i 2012. Ud over Nobelprisen i 2006 er Pamuk blevet belønnet med en række fornemme priser verden over. I begyndelsen af sin karriere som romanforfatter havde han også fået en række priser i Tyrkiet. Men det var i begyndelsen af hans forfatterkarriere.

Priskomiteen bemærker i indstillingen, at Pamuk i sit hjemland bliver anset for at være "en kontroversiel skikkelse"¹ hvilket er lidt af en underdrivelse. Selv om Pamuk er en højtrespekteret og elsket forfatter i mange lande, er Pamuk sit eget lands uelskede barn. Der er naturligvis en del kredse, der sætter pris på ham som forfatter og som kritisk intellektuel, men de består af en mindre gruppe læsere, der kan karakteriseres som anti-nationalistiske liberaldemokrater, heriblandt kurdere og folk, der tilhører landets ikke-muslimske minoriteter. For at sige det lidt dramatisk og mere præcist: Pamuk er hadet af den tyrkiske veluddannede elite.

Pamuk har i mange år selv været klar over det udbredte had rettet mod ham i Tyrkiet, og betragtede det nærmest som et uundgåeligt resultat af hans tilgang til Tyrkiets politiske kultur og historie. Dette forklarede han til den tyske-schweiziske journalist Peer Teuwsen, som efter et stykke tids ophold i Tyrkiet selv har kunnet mærke hadet imod forfatteren. Som et eksempel anførte Teuwsen, at en af landets mest fremtrædende forfattere og litteraturforskere Hilmi Yavuz har kaldt Pamuk "vestens spion" og "en imperialistisk intellektuel". Teuwsen spurgte Pamuk: "Hr. Pamuk, jeg har sjældent mødt nogen, der trækker så meget had til sig. Hvad skyldes det?". Det var i 2005, et år før Nobelprisen. Pamuk svarede: "Jeg udtrykker mig offentligt kritisk overfor den tyrkiske nationalisme. Det kan mange nationalister ikke tåle. Og også det faktum, at jeg flyver rundt i verden for at reklamere for mine bøger, og for at give interviews i New York den ene dag og Tokyo eller Helsinki den næste uden at vinke med det tyrkiske flag som en olympisk guldmedaljevinder men tværtimod med en kritisk holdning. Det driver mange tyrkere til vanvid. De tror, at folk over hele verden har rottet sig sammen mod tyrkerne. . . . Jeg afskyr disse nationalister, som siger at alle hader tyrkerne. Og de hader mig".

Utyrkisk og unational

Siden begyndelsen af 1990'erne har nationalisterne forsøgt at miskreditere Pamuk enten ved at "dokumentere", at han hånede og latterliggjorde Atatürk i sine romaner (Kislali 1999, Uluc 2005) eller ved at fremføre, at han var "orienta-

---

¹ nyheder.ku.dk/alle_nyheder/2012/2012.5/sonningpirs2012/

list". Den sidste kritik blev eksempelvis rettet af den ovennævnte Hilmi Yavuz, som skrev, at Pamuk "fortolker sin egen kultur med vestlige øjne" (Yavuz 1999).

Nationalistiske intellektuelle har skimmet Pamuks værker og fundet passager, hvor han ironiserer over tyrkernes kultdyrkelse af landsfaderen Atatürk. Den fremtrædende sprog- og litteraturforsker professor Fahir İz fandt eksempelvis i et studium af *Sne*, at "i en bog på 275 sider er der otte steder, der gør nar af Atatürk" (İz 1998). Det faldt ham også for brystet, at fortælleren i romanen *Det nye Liv* (1994) skælder duerne i en provinsby ud for at skide på en statue af Atatürk. Eller endnu værre: At Pamuk i samme roman beskriver en plakat af Atatürk, som viser landsfaderen "smile ironisk til folk, der drikker sig selv ihjel i en bar". En antydning, som de allerfleste tyrkere vil forstå således: At Atatürk var glad for *raki*, så glad, at han - ifølge onde tunger - døde af cirrose. I et tidligere interview i 1999 (Wallace 1999) beklagede Pamuk, at nationalisterne kørte en kampagne imod ham, fordi han "angiveligt laver vittigheder om Atatürk i (sine) romaner", og han hævdede, at hans kritikere påstod, at han var på "islamske fundamentalisters lønningsliste". Pamuk lovede derpå bedring, og sagde, at han næste gang i stedet ville skrive: "Kære leder, duerne i dette smukke land skider aldrig på Deres statue".

Tidligere kulturminister og politologiprofessor A. Taner Kislali påpegede, at Pamuk også håner Atatürk i sit hovedværk *Den sorte bog*, hvor han skriver om en "perverteret sultan, som i sin barndom sammen med sin søster jagede krager på markerne" (Kislali 1999). Alle tyrkiske børn læser allerede i deres ABC, at Atatürk jagede krager med sin søster på markerne i en landsby ved Thessaloniki, som i dag ligger i Grækenland.

Nationalisterne brød sig heller ikke om Pamuks berøring af emnet "Den armenske massakre" især ikke i romanen *Sne* (2002). I romanens begyndelse møder hovedpersonen Ka sin gamle flamme Ipek i et konditori i byen Kars, "som havde været en ortodoks kirke indtil 1967". I byens museum er der en afdeling om "Den armenske massakre", og Ipek fortæller, at "nogle turister, der kommer til museet for at se levnene efter massakren på armenierne, bliver chokerede, når de finder ud af, at fortællingen i dette museum er omvendt", det vil sige at museet fremstiller en armensk massakre på tyrkerne.

Folkefjende nr. 1

Det var skæbnens ironi, at det var bemærkninger der netop faldt under interviewet med Teuwsen, som for alvor gjorde Pamuk til Folkefjende nr. 1. Interviewets titel var både beskrivende og ildevarslen: "Den mest forhadte tyrker". Pamuk fremførte, at tyrkernes holdning til grusomheder, de selv har begået på andre folkeslag, var, at man ikke må tale åbent om dem. Til journali-

stens bemærkning, "Og De taler om det alligevel. Ønsker De at komme i vanskeligheder?", udtalte han de famøse sætninger, der virkelig skulle bringe ham i vanskeligheder: "Ja, det bør alle gøre. Man har her i landet dræbt 30.000 kurdere. Og en million armeniere. Og næsten ingen vover at nævne det. Så jeg gør det. Og derfor hader de mig." (Teuwsen 2005).

Denne udtalelse skabte et veritabelt nationalistisk furore i landet. Medierne var fyldt med hadefulde angreb på ham. Der blev startet en retssag imod ham for at have "nedgjort den tyrkiske identitet" (Sakr 2011). Han blev først frifundet, efter at EU lagde stærkt pres på den tyrkiske regering. Den gang blev der rapporteret i tyrkiske medier, at EU skulle have sagt til tyrkerne: "Glem alt om EU, hvis Pamuk bliver dømt". Nationalistiske grupper i en række byer foranstaltede demonstrationer imod ham. Sütcüler, en ukendt lille by blev med det samme verdenskendt i Tyrkiet, da byens unge kemalistiske guvernør beordrede, at alle bøger af Pamuk i offentlige bygninger skulle samles og ødelægges. Alle disse forholdsregler imod Pamuk blev naturligvis opfattet som "forsvar for den tyrkiske identitet" imod én, der angiveligt "skadede tyrkernes anseelse", bemærkede ironisk Tyrkiets fremtrædende nymarxistisk intellektuel og litteraturprofessor Murat Belge (2005).

Når en forfatter får Nobelprisen og ikke mindst når forfatteren er landets første prismodtager, ville man normalt forvente, at landets præsident og premierminister – uanset hvad de måtte synes om forfatterskabet eller forfatterens politiske synspunkter – lykønsker den pågældende. Men da Pamuk fik Nobelprisen i 2006, gratulerede hverken den daværende præsident Ahmet Necdet Sezer, eller premierminister R. Tayyip Erdogan ham. Sezer og Erdogan indtager ellers vidt forskellige positioner i modsætningen mellem sekularister og islamister, men uviljen imod en tyrker, der overfor udlandet åbent taler om tyrkernes grusomheder, forenede dem (Birch 2006). At tale om de armenske massakrer og borgerkrigen med kurderne i Tyrkiet var slemt nok. Men at tale om dem udenfor Tyrkiet eller med en fremmed journalist rakte langt udover det tilladelige.

Han gjorde det for at kunne få Nobelprisen

Efter at Pamuk fik Nobelprisen, var der enighed blandt politikerne, de veluddannede og mainstream medier, at Pamuks pris var "politisk". "Vesten" ville nemlig belønne ham, fordi han ved at tale om grusomheder imod armeniere og kurdere havde forrådt sit fædreland. Landets mest indflydelsesrige avis *Hürriyet's* chefredaktør Ertugrul Özkök, satte spørgsmålstegn ved Pamuks tyrkiskhed. I en artikel, hvor han redegør for vanskelighederne forbundet med at vælge den banale overskrift, "Nobel til en tyrker", skrev han: "Vi ved alle sammen, at denne overskrift sandsynligvis ikke vil tilfredsstille nogens 'tyrkiske side' (Özkök 2006). Andre skribenter i hans avis ville også problematisere Pamuks

tyrkiskhed. En af landets mest populære klummeskribenter, ultrasekularisten og nationalisten Emin Cölasan, omtalte Pamuk ironisk som "vores forfatter, der bærer et tyrkisk identitetskort" (Cölasan 2006). Han skrev, at Pamuk "brølede og buldrede: 'Vi tyrkere har slagtet en million armeniere og 30.000 kurdere'. Han tog gas på Atatürk i sine romaner og nedgjorde ham". Cölasan fremførte så den meget populære konspirationsteori: "Der er blevet lavet korridorforhandlinger og lobbyarbejde til hans fordel, og det lykkedes ham at snuppe prisen. (...) Vores forfatter ville komme til Tyrkiet, men han tør ikke. Han er bange for protestdemonstrationer" (Cölasan 2006).

Der var en anden, der heller ikke kunne modstå tilskyndelsen til at sætte spørgsmålstegn ved Pamuks nationale identitet og loyalitet: Fatih Altayli, en af landets mest populære klummeskribenter i et af landets største dagblade, *Sabah*. Han skrev: "Da Orhan Pamuk havde lavet det famøse interview [med Teuwsen], der i 2005 blev fordømt af den tyrkiske offentlighed, havde jeg skrevet: 'Han gjorde det for at kunne få Nobelprisen'. Knap to år gik efter jeg havde skrevet det, til han fik den. Men vi kan ikke glæde os over det. Vi kan ikke blive lykkelige af det. Fordi vi ikke betragter ham som 'en af os'. Tværtimod ser vi ham som én, der har 'solgt os', og som én, der 'løgnagtigt har anklaget sin nation'." (Altayli 2006).

Dele af den tyrkiske elite gik helt amok i deres konspirationsteorier. Den populære dokumentarist Banu Avars forrygende teori overgik dem alle. I en meget kritisk dokumentar om Sverige der kort tid efter Nobelprisceremonien i Stockholm blev udsendt af TRT (landets statsejede TVkanal), sagde hun: "Nobel og andre internationale priser bliver uddelt efter en hemmelig plan udtænkt af USA's tidligere præsident Ronald Reagan for at betjene USA's globale kulturimperialisme. Prismodtagerne bliver efterfølgende med dette formål brugt i deres hjemlande." (iyibilgi.com)

Tyrker med et stort T

Overordnet set er hadekampagnen imod Pamuk en del af tyrkernes kamp om, hvordan de vil definere deres nationale identitet: Skal de bøje sig for nationalisternes afpresning og pompøse demagogi og definere sig selv som Vestens evige hadeobjekt og offer? Skal de hele tiden føle sig tilskyndet til at beskytte sig imod Vestens konspirationer – nogle gange i form af støtte til armenierne reformønsker indtil 1. Verdenskrig og andre gange som kurdernes blodige kamp for selvstændighed siden 1980'erne? Eller skal de opbygge en identitet, som udgør et alternativ til statens paranoide nationalisme, som indbefatter anerkendelsen af, at de har begået en række grusomheder imod en række folkeslag. En ærlig anerkendelse, som heller ikke ignorerer, at de selv også selv har været ofre for grusomheder fra andres side.

Orhan Pamuk er en tyrker, der bekæmper den statsstøttede nationalisme og bidrager til opbygningen af en selvkritisk og selvsikker identitet. I Sønningpriskomiteens indstilling står der, at Orhan Pamuk er en "tyrkisk forfatter med stort T". Og her er der ikke skyggen af overdrivelse.

Kilder

- Fatih Altayli 2006: "Sevinsek mi üzülsek mi!" (Skal vi glæde os eller skal vi være ked af det?) *Sabah*, 13.oktober 2006.
- Birch, Nicholas 2006: "Pamuk's Nobel divides Turkey". *Guardian*, 13. oktober 2006.
- Cölasan, Emin 2006: "Yüreği Yetmedi" (Han turde ikke). *Hürriyet*, 13. december 2006.
- Iz, Fahir 1998: "O. Pamuk'taki Atatürk anlayisi" (Opfattelsen af Atatürk hos O. Pamuk). *Müdafaa-i Hukuk*, december.
- Kislali, A. Taner 1999: "Balo maskesiz olsun!..." (Lad ballet være uden masker!...) *Cumhuriyet*, 27. januar 1999.
- Özök, Ertugrul 2006: "Türk yanım ağır bastı" (Min tyrkiske side vejede tungere). *Hürriyet*, 13. oktober 2006.
- Pamuk, Orhan 1990: *Kara Kitap* (Den sorte bog). Istanbul: Can.
- Pamuk, Orhan 1994: *Yeni Hayat* (Det nye Liv). Istanbul: İletisim.
- Pamuk, Orhan 2002: *Kar* (Sne). Istanbul: İletisim.
- Sakr, Rita 2011: "Between Terror and Taboo: Monumentalisation as the Matrix of History and Politics in Orhan Pamuk's The Black Book and Snow". *British Journal of Middle Eastern Studies*, 38 (2), pp. 227-247(21).
- Teuwsen, Peer 2005: "Der meistgehasste Türke" (Den mest forhadte tyrker). *Tages Anzeiger*, 05. februar 2005.
- Uluc, Hincal 2005: "Maskesiz Balo" (Maskerade uden masker), *Sabah* 22.10. 2005.
- Wallace, Arminta 1999: "Interview with Orhan Pamuk". *Irish Times*, 1. april 1999.
- Yavuz, Hilmi 1999: *Modernleşme, Oryantalizm ve İslam* (Modernisering, orientalisme og islam). Istanbul: Boyut.

Hjemmesider

Belge, Murat 2005: "‘Love me, or leave me?’ The strange case of Orhan Pamuk".

17th October 2005. Opendemocracy.net/democracy-
Literature/orhan_pamuk_2935.jsp. Dowloaded 6.7.2012.
nyheder.ku.dk/alle_nyheder/2012/2012.5/sonningpirs2012/
http://www.iyibilgi.com/haber.php?haber_id=10316